

Posudek diplomové práce Adély Křížové *Stylové tendence současných vědeckých textů*

Diplomová práce Adély Křížové si vzala za cíl zmapovat stylovou proměnu českých vědeckých textů. Zvolila k tomu metodu srovnání dvou „tradičních“ a dvou „současných“ textů z oboru lingvistiky, a to na základě předem zformulovaných výzkumných otázek a stanovených kritérií. Vlastní analýze předeslala kromě metodologické kapitoly také krátké shrnutí vývoje vědeckého stylu v češtině a typologii evropských vědeckých stylů podle J. Galtunga.

Zvolené téma práce pokládám za zajímavé a aktuální. Mnoho odborníků již delší dobu hovoří o stylové proměně českých vědeckých textů v souvislosti s posilováním anglo-amerického kulturního vlivu, prací, které by ale tento jev podrobně analyzovaly, je velmi málo. Je přirozené, že i práce Adély Křížové je v tomto směru spíše sondou – porovnání čtyř textů z jednoho oboru může leccos napovědět, na vyslovování obecnějších závěrů by ale byl potřeba mnohem rozsáhlejší vzorek, už proto, že autorčina ambice je zkoumat vědecký styl obecně, styl textů humanitních oborů se však výrazně odlišuje nejen od stylu textů oborů přírodovědných (které se dnes ostatně píšou česky jen vzácně), ale i společenskovědných. Vzhledem k rozsahu diplomové práce to ale autorce nijak nevytýkám, jen podotýkám, že její závěry mají užší platnost, než by se podle názvu a některých pasáží mohlo zdát.

Co bych ale diplomantce chtěla vytknout, je jistá metodologická neujasněnost ve výběru analyzovaných textů. Není totiž jasné, podle kritéria byly texty vybírány a podle jakého kritéria vlastně autorka vymezuje „tradiční“ a „současné“ vědecké texty. Podle vyjádření na s. 23 by se mohlo zdát, že kritérium je výhradně časové, podle s. 34 to ale vypadá, že autorka má předem určitou představu, jak „tradiční“ a „současný“ text vypadá, a vzorky vybrala tak, aby tuto představu co nejlépe ztělesňovaly. V takovém případě mi ale není jasný vztah mezi východiskem a výsledky výzkumu (zkoumány jsou stylové charakteristiky textů, které byly vybrány právě na základě toho, že tyto stylové charakteristiky mají nebo nemají?). Důsledkem takového výběru zkoumaných textů a malé velikosti vzorku je podle mého názoru nejen vysoká míra předvídatelnosti výsledků, ale také poměrně velké nebezpečí, že nedokážeme rozlišit, které zjištěné rozdíly je třeba připsat na vrub stylovému vývoji a které různým autorským stylům. Chtěla bych se autorky proto zeptat, zda se domnívá, že by došla k obdobným výsledkům, kdyby sledovala různě staré práce téhož autora (autorů).

Samotné analýzy textů jsou rozsáhlé, důkladné a přehledné, trpí však značnou mechaničností aplikace poznatků získaných z literatury a také řadou nejasností a nepřesností, např.:

- Názvy hodnotících hledisek nejsou zcela šťastně zvoleny, protože jsou vzájemně nesourodé: *hledisko srozumitelnosti v užším smyslu*, *hledisko spisovnosti a formálnosti textu* (tj. zkoumá se, jestli text má nebo nemá určitou vlastnost a jaké prostředky jsou k jejímu dosažení použity) x *hledisko jazykových rovin*, *hledisko kompoziční výstavby* (nezkoumá se, jestli text má či nemá jazykové roviny apod., tj. nejde tu o kritérium, ale o to, která složka výstavby textu je zkoumána).
- Zajímalo by mne, na základě čeho autorka frekvenci výskytu určitých prvků hodnotí jako nadprůměrnou, vysokou apod., tj. s jakými daty své výsledky srovnává. Např. na základě čeho tvrdí, že ... *se zcela nepotvrzuje výše uvedené tvrzení (viz pododdíl 5.1.2.1), že pro vědecké texty je charakteristická vyšší míra pasiva* (s. 56)? Jen na základě toho, že v nich našla méně pasivních než aktivních

tvary? Jak ví, že poměr v textech jiných stylů není ještě více vychýlen ve prospěch aktiva?

- Nepovažuju za úplně korektní, když autorka posuzuje míru knižnosti staršího textu na základě dnešního jazyka (s. 45, 58). To, že daný prostředek je dnes knižní, vypovídá relativně málo o tom, do jaké míry byl knižní v době vzniku textu, a tedy o proměně stylových tendencí vědeckých textů. Zajímalo by mě např., na základě jakých dat se autorka domnívá, že dnešní autoři **ve vědeckém textu** v zásadě nikdy neužívají shodný přívlastek v postpozici (s. 45).
- Nejsem si jistá, jestli lze paušálně tvrdit, že podřadná souvětí jsou intelektualizovanější (s. 45) a lépe vyjadřují vztahy mezi zjištěními (s. 58) než souřadná (aniž bychom např. brali v úvahu, kolik vět jednotlivá souvětí obsahují, jaké spojovací prostředky jsou užity apod. – např. podřadné souvětí o 2 větách nebude pravděpodobně intelektualizovanější než souřadné o 2 větách hlavních a 4 vedlejších).
- Analýza je často prováděna naprosto mechanicky – nemyslím např., že by bylo rozumné při hodnocení četosti „složitých infinitivních konstrukcí“ v textu počítat dohromady infinitivy po modálních slovesech nebo predikativech, infinitivy tvořící součást budoucího času a infinitivy v pozici předmětu (s. 69).
- Vzhledem k tomu, že jako příklady termínů autorka uvádí výrazy jako *formulované postoje, realizují, diametrálně odlišné* nebo *podáno explicitně* (s. 47) a že dále mluví o tom, že kurzívu Kořenský užívá k označení termínů, s příkladem *řada mít, patřit, náležet, příslušet jeví rys...* (s. 65), bych ji chtěla požádat o její vymezení terminologie.
- Dále bych autorku chtěla požádat o její vymezení „analytické slovesně jmenné konstrukce“, resp. „verbonominálního přísudku“ (opět s ohledem na uvedené příklady jako *je uvedena, jsou využity* nebo *je nezbytný*, s. 54, 69).
- V této souvislosti by mne také zajímalo, jak autorka definuje zvrtné pasivum (příklady: *se jako relátor uplatňují plnovýznamová slovesa, zdá se, že..., do centra pozornosti se dostane substance*, s. 56).
- Určitá nesourodost ve vymezení skupin, do kterých jsou děleny zkoumané jevy, se projevuje i při analýze deiktických slov: autorka vyděluje *kontextovou deixi* (př. *toto je základní univerzální schéma*), *zájmena ve funkci shodného atributu* (př. *dynamický aspekt této relace*; např. s. 66) a *zájmenná příslovce*.
- Připadá mi trochu odvážné označit Šimandlův text za „nekompletně spisovný“ jen proto, že ojediněle užil frazém zakončený nespisovným tvarem (*narost*), který aktualizoval a kvůli zachování rýmu i v tomto doplnění použil obdobný tvar (*nedorost*); slovo *prostě* za nespisovné nepovažuju. Není tu přání otcem myšlenky?
- Na základě čeho autorka jednoznačně tvrdí, že když *v současných vědeckých textech zřetelně ubývají adjektiva, méně pak substantiva, a naopak přibývají verba...*, lze tyto rysy ... *přisoudit vlivu anglosaského vědeckého stylu* (s. 98)? Je možné vyloučit, že probíhají nějaké paralelní a vzájemně nezávislé procesy v češtině a v angličtině (např. spojené s měnicí se společenskou situací, přístupem ke vzdělání, rozšiřující se vědeckou komunitou...), které vedou k obdobným výsledkům, aniž by došlo k přímému ovlivnění?

Další připomínky:

- I když historický přehled není těžištěm práce, bylo by dobré, kdyby autorka nepřijímala nekriticky zastaralé údaje jen proto, že je najde v některé z příruček. Nelze např. tvrdit, že ve středověku a v 19. století dochází k *bouřlivému rozvoji vědy a techniky*, a tedy i k rozvoji vědeckého stylu a odborné terminologie, na rozdíl od 17. a 18. století (16. století není v práci zmiňováno vůbec), kdy dochází ke *ztrátě continuity ve tvorbě česky psaných odborných textů* (s. 10), a to zvláště když předmětem práce jsou texty lingvistické (tedy texty z oboru, v němž probíhají významné snahy o rozšíření a ustálení české odborné terminologie právě v 16. a 17. století).
- *Saský* v češtině neznámá totéž jako *anglosaský* a to, že tato slova mohou mít v angličtině též ekvivalent, není myslím důvodem pro jejich zaměňování.
- Není mi jasné, co jsou to *vazby přechodníkové, které se v odborných textech vyskytují s přičestím trpným* (s. 21).
- Z formulace na s. 66 (*Zkoumaný text je díky dodržování požadavků odborného vyjadřování psán důsledně spisovným jazykem a volbě stylově neutrálních, neexpresivních výrazů vysoce formální. Pro studii je tedy příznačná výrazná kultivovanost, která je charakteristická pro vědecké projevy*) se zdá, že dostačujícím důvodem pro označení jazykového projevu jako kultivovaného je to, že je spisovný a neexpresivní. Je to tak skutečně míněno?

Významnou slabinou práce je podle mého názoru její jazyk. Ač autorka píše o stylu vědeckých textů, její vlastní styl má mnoho nedostatků. Téměř na každé stránce najdeme neobratné formulace (*vzhledem ke své zainteresovanosti v oblasti stylistiky jsem se rozhodla...*, s. 7; *...musejí vynaložit maximální úsilí, aby text obvykle vedoucí k formulačně náročným výkladům dekódovali*, s. 16; *...přispívá ke košatosti stylu, jež mnohdy může vést k zániku hlavní prezentované myšlenky*, s. 19; *...jsou ve studii J. Kořenského tyto slovní druhy zastoupeny stále v takové míře, že ji lze shledat jako nominální*, s. 54; *pravidla, která se pro přispěvatele v upravené podobě dochovala až do současnosti*, s. 66; *díky výše zmíněným prostředkům se tato souvětí nacházejí často ve značně dlouhé podobě*, s. 87), nevhodně užitá slova (*nyní se primárně zaměříme na frekvenci těchto výrazů a míru jejich využitelnosti v analyzovaném textu*, s. 52) i vyslovené formulační omyly (*dříve neexistovaly tak široké fonty písma*, s. 51) či věty významově zcela nejasné (*Vylučovací spojka nebo se pak vyskytuje v ostré disjunkci, Kořenský výhradně neužívá nejfrekventovanější slučovací spojky a nebo i, obojí* s. 59).

Po formální a pravopisné stránce je text zpracován dosti pečlivě, nedostatky způsobené přehlédnutím při finální úpravě textu nebo chyby jazykové, pravopisné apod. jsou poměrně řídké (např. *...souvětími, které navíc velice často bývají nejednoznačné*, s. 19; *...dává autorka přednost souvětím hypotaktickým (21) nad souvětími parataktickými (10)*, s. 72; *autor v ní dává čtenáři explicitně najevo vědět o své existenci*, s. 84), nápadná je jen důsledně užívaná podoba *kohéznost*.

Uvedené výhrady k práci Adély Křížové považuji, vzhledem k typu i četnosti zjištěných nedostatků, za poměrně závažné. Přesto se domnívám, že práce v zásadě splňuje požadavky kladené na diplomové práce, a proto ji doporučuji jako podklad k obhajobě, a pokud bude obhajoba uspokojivá, navrhuji ji hodnotit známkou *dobře*.